

УДК [339.5/94.005](075.8)

ББК 65.5-21я73

Г 97

Гриф надано

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист № 1/11-2257 від «20» лютого 2012 р.)

Рецензенти:

Саблук П.Т., доктор економічних наук, професор, академік НААН
України

Єрмошенко М.М., доктор економічних наук, професор

Михайловська О.В., доктор економічних наук, професор

Г 97

Гуткевич С. О.

Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : підруч. /
С. О. Гуткевич, М. Д. Корінько, М. І. Пугачов,
Л. В. Руденко-Сударева, Д. В. Солоха; за ред. проф.
С. О. Гуткевич. – 2-ге вид., перероблене. – Донецьк : ТОВ
«Світ книги», 2013. – 726 с.

ISBN 978-966-2747-44-7

В даному виданні, як і у попередньому, зовнішньоекономічна діяльність розглядається як важлива сфера господарської діяльності підприємств, тому у підручнику комплексно дані методологічні, організаційні та правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності, інструментарій менеджменту в цій сфері, розглянуті особливості зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Підручник буде корисним для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів.

УДК [339.5/94.005](075.8)

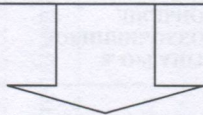
ББК 65.5-21я73

Г 97

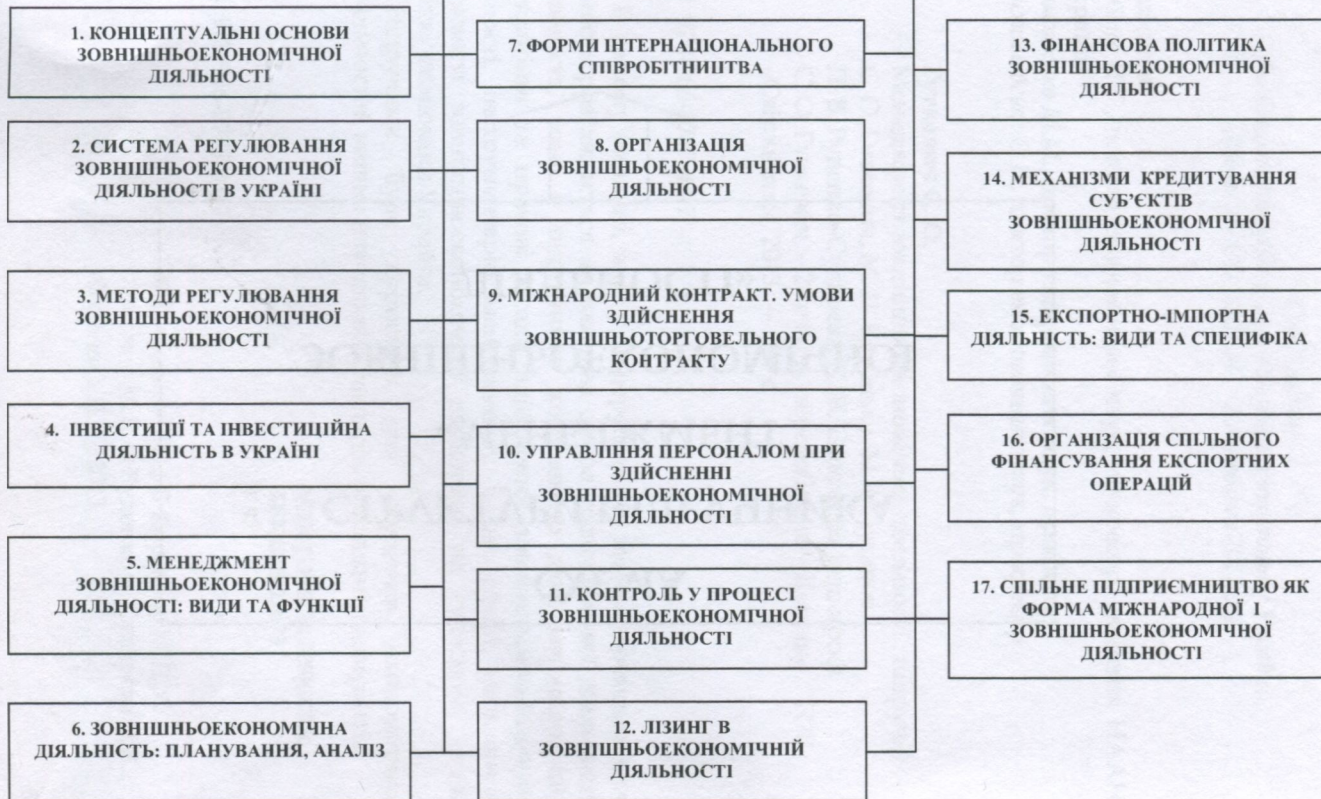
ISBN 978-966-2747-44-7

© Гуткевич С.О., © Корінько М.Д., ©
Пугачов М.І., © Руденко – Сударева Л.В.,
© Солоха Д.В., 2013

СХЕМА
СТРУКТУРИ ПІДРУЧНИКА
«МЕНЕДЖМЕНТ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ»

МЕНЕДЖМЕНТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	11
ОГЛЯД ТЕМ	13
ПЕРЕДМОВА	22
ТЕМА 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	24
1.1. Поняття та передумови зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	25
1.2. Принципи зовнішньоекономічної діяльності.....	29
1.3. Об'єкти зовнішньоекономічної діяльності.....	36
1.4. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.....	39
ТЕМА 2. СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	43
2.1. Сутність та цілі системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	44
2.2. Державні інститути регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	48
2.3. Міжнародні інститути регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	53
2.4. Основні показники ефективності функціонування зовнішньоекономічної системи країни.....	57
ТЕМА 3. МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	61
3.1. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	62
3.2. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	68
3.3. Валютне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	74
3.4. Митне оформлення при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.....	80

ТЕМА 4. ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ	89
4.1. Об'єкти і суб'єкти інвестування.....	90
4.2. Регулювання інвестиційного процесу.....	94
4.3. Міжнародний досвід інвестування.....	99
4.4. Сутність міжнародної інвестиційної діяльності.....	104
4.5. Рівні регулювання інвестиційної діяльності.....	109
ТЕМА 5. МЕНЕДЖМЕНТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ.....	117
5.1. Основні види зовнішньоекономічної діяльності.....	118
5.2. Особливості менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.....	121
5.3. Функції менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.....	124
ТЕМА 6. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПЛАНУВАННЯ, АНАЛІЗ.....	135
6.1. Сутність планування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.....	136
6.2. Місія та цілі зовнішньоекономічної діяльності підприємства.....	143
6.3. Особливості аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.....	146
ТЕМА 7. ФОРМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	155
7.1. Форми міжнародної економічної діяльності.....	156
7.2. Сутність та етапи інтернаціоналізації підприємницької діяльності.....	160
7.3. Процес еволюції закордонного ринку.....	166
7.4. Мотивація міжнародної підприємницької інвестиційної діяльності.....	172

ТЕМА 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	180
8.1. Організація та організаційний розвиток підприємств.....	181
8.2. Формування організаційних структур управління при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.....	188
8.3. Зовнішньоекономічна діяльність через посередників.....	193

ТЕМА 9. МІЖНАРОДНИЙ КОНТРАКТ. УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО КОНТРАКТУ.....	200
9.1. Контрактні форми організації зовнішньоекономічної діяльності.....	201
9.2. Структура зовнішньоторговельного контракту.....	207
9.3. Характеристика товаросупроводжувальних документів.....	220
9.4. Узгодження базових умов поставки товарів.....	226
9.5. Ціна міжнародного контракту.....	231

ТЕМА 10. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	246
10.1. Основи управління персоналом підприємств.....	247
10.2. Стратегія управління персоналом підприємств.....	251
10.3. Особливості управління персоналом у фірмах, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.....	260
10.4. Кадрова політика підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.....	263
10.5. Сутність і значення мотивації персоналу.....	266
10.6. Ефективність управління персоналом.....	271
10.7. Соціальне партнерство як ефективна форма мотивації персоналу.....	275
10.8. Міжнародна міграція робочої сили.....	290

ТЕМА 11. КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	297
11.1. Теоретичні основи контролю та організації процесу	

зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.....	298
11.2. Нормативно-правова складова інформаційного забезпечення контролю та аналізу зовнішньоекономічної діяльності	320
11.3. Формування інформаційної системи контролю та аналізу зовнішньоекономічної діяльності	335
11.4. Сутність і особливості виконання контрольних функцій на підприємствах у процесі зовнішньоекономічної діяльності.....	350
11.5. Контролінг при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.....	353

ТЕМА 12. ЛІЗИНГ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	361
12.1. Поняття та класифікація лізингових угод.....	362
12.2. Правове регулювання лізингу в Україні.....	372
12.3. Розрахунки по платежах у міжнародному лізингу.....	378
12.4. Переваги і недоліки лізингових міжнародних операцій.....	379

ТЕМА 13. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	383
13.1. Фінансові система держави.....	384
13.2. Міжнародні розрахунки, банківський переказ і чеки у зовнішньоекономічній діяльності.....	398
13.3. Вексель як вид цінних паперів.....	404
13.4. Міжнародні валютні ринки.....	414
13.5. Кредитно-фінансова політика суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.....	418

ТЕМА 14. МЕХАНІЗМИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	426
14.1. Загальні положення та принципи кредитува.....	427
14.2. Транскордонний рух капіталів та міжнародний кредит.....	430

14.3. Механізми комерційного кредитування зовнішньоекономічних операцій.....	434
ТЕМА 15. ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИДИ ТА СПЕЦИФІКА.....	
15.1. Міжнародна купівля-продаж товарів.....	450
15.2. Експортна діяльність у макро- та мікроекономічному вимірах.....	452
15.3. Загальні цілі та актуальні проблеми імпоротної політики України.....	457
15.4. Реекспорт та реімпорт.....	462
15.5. Прямі та опосередковані експортно-імпортні операції.....	465
15.6. Особливості розрахунків при експортних операціях підприємств України.....	467
ТЕМА 16. ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ	
16.1. Умови надання та використання кредитів.....	475
16.2. Умови грантового фінансування.....	481
ТЕМА 17. СПІЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОЇ І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
17.1. Сутність спільного підприємництва.....	491
17.2. Мотивація створення спільних підприємств.....	500
17.3. Процес створення спільних підприємств.....	508
17.4. Специфіка розвитку спільних підприємств в Україні.....	514
17.5. Вільні економічні зони і умови їх створення в Україні.....	519
ПЕРЕЛІК ТЕМ ЛЕКЦІЙ	528
ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	530
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	584
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ	585
ПОКАЖЧИК.....	644

ДОДАТОК А.....	658
ДОДАТОК Б.....	717
ДОДАТОК В.....	723

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АІЕК – Асоціація країн-експортерів залізної руди
 АМКУ – Антимонопольний комітет України
 БТН – Брюсельська митна номенклатура
 ВМД – Вантажна митна декларація
 ВМД – вантажно-митна декларація
 ГАТТ – Генеральна асамблея (угода) з тарифів і торгівлі
 ГС – Гармонізована система кодування й класифікації товарів
 EUROSAI – Європейська організація вищих контрольно-фінансових органів
 ЄАВТ- Європейська асоціація вільної
 ЄБРР - Європейський банк реконструкції і розвитку
 ЄЕК – Європейська економічна комісія
 ЄС – Європейський Союз
 ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність
 ЗЕКО – зовнішньоекономічна комерційна операція
 ЗЕО – зовнішньоекономічна операція
 ЗУ – Закон України
 ІFC – Міжнародна фінансова корпорація
 INTOSAI – Міжнародна організація вищих контрольно-фінансових установ
 ІС – Інформаційна система
 МАБС – Міжнародна асоціація бокситодобуваючих країн
 МАР – Міжнародна асоціації розвитку
 МБРР – Міжнародний банку реконструкції і розвитку
 МВФ – Міжнародний валютний фонд
 МДП – міжнародні дорожні перевезення (TIR – Transports International Routiers)
 MIGA – Багатостороннє агентство по інвестиційним гарантіям
 МОП – Міжнародна організація праці
 МПП – міжнародний поділ праці
 МФК – Міжнародна фінансова корпорація
 МФО – міжнародні фінансові організації
 МЦРІС – Міжнародного центру по регулюванню

інвестиційних спорів

НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки

ОАПЕК – організація арабських країн-експортерів нафти

ОВЗ – Одноманітний вексельний закон

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОПЕК – організація країн-експортерів нафти

ПІІ – прямі іноземні інвестиції

ПРЕ – проект розвитку експорту

СБ – Світовий банк

СДР або **SDR** – спеціальні права запозичення, special drawing rights

СПЕК – Міжурядова рада країн-експортерів міді

СМТК ООН – Стандартна міжнародна класифікація Організації Об'єднаних Націй

СРС – самостійна робота студентів

СРО – саморегульовані організації

СОТ – Світова організація

СП – спільне підприємство

СПЗ – спільні підприємницькі зони

СУБД – система управління базами даних

СOD – cash on delivery, оплата при одержанні товару

СBD – cash before delivery, попередня оплата за товар

SDR – спеціальні права запозичення

ТН ЗЕД – Товарна Номенклатура Зовнішньоекономічної діяльності.

ТНК – транснаціональна корпорація

ТФПГ – транснаціональні фінансово-промислові групи

УАД – уніфікований адміністративний документ

УКТ ЗЕД – Український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності

ЮНКТАД – Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку

ТЕМА 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами, та базуються на законодавчо закріплених принципах здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова та поняття:

- товар
- майно
- принципи
- цінні папери
- світове господарство
- концептуальні основи
- митна територія країни
- господарська діяльність
- нормативно-правова база
- підприємницька діяльність
- зовнішньоекономічна діяльність
- зовнішньоторговельна політика
- об'єкти зовнішньоекономічної діяльності
- суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

ТЕМА 2 СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Огляд. Система регулювання зовнішньоекономічної діяльності є інструментом у механізмі дотримання та формування позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу країни, раціоналізації товарної структури експорту та імпорту, інтеграції у міжнародне співтовариство та, з огляду на процеси інтернаціоналізації і глобалізації, підтримання балансу світової економіки.

Ключові слова та поняття:

- фрітредерство
- протекціонізм
- світове господарство
- система регулювання
- імпортована продукція
- зовнішньоторговельна політика
- державні інститути регулювання ЗЕД
- міжнародні інститути регулювання ЗЕД
- сальдо зовнішньоторговельного балансу

ТЕМА 3

МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Зовнішньоекономічна діяльність регулюється в Україні на основі системи державних і міжнародних інститутів з використанням тарифних, нетарифних методів та інструментів валютного регулювання.

Ключові слова та поняття:

• мито	• валютні інтервенції
• квота	• валютне регулювання
• ембарго	• конвертованість валют
• ліцензія	• експортне кредитування
• регулювання	• тарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності
• митний тариф	• нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності
• валютний курс	

ТЕМА 4

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Огляд. Інвестиційна діяльність як основа для розвитку зовнішньоекономічної діяльності має важливе значення у системі сучасних світогосподарських зв'язків і потребує регулювання на міжнародному і національному рівнях внаслідок значного потенціального впливу на економіку. Рівень розвитку інвестування і інвестиційної політики є важливими чинниками економічного стану країни. Регулювання інвестиційного процесу в країні визначається, насамперед, інвестиційним законодавством з врахуванням світового досвіду.

Ключові слова та поняття:

• пільги	• репатріація прибутку
• інвестори	• державне регулювання
• інвестиції	• податково-кредитна політика
• регулювання	• міжнародні інститути регулювання
• ставка податку	• податково-амортизаційні механізми
• інвестиційний процес	• регулювання інвестиційної діяльності

ТЕМА 5

МЕНЕДЖМЕНТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ

Огляд. Зовнішньоекономічна діяльність розглядається як сукупність організаційно-економічних, виробничо-господарських і оперативно-комерційних дій підприємства, пов'язаних з його виходом на зовнішній ринок. Зміст і сутність менеджменту зовнішньоекономічної діяльності визначається видом та особливостями зовнішньоекономічних операцій, що виконуються.

Ключові слова та поняття:

- роялті
- сутність
- контроль
- мотивація
- планування
- паушальний платіж
- міжнародний лізинг
- функції менеджменту
- міжнародна торгівля
- організація взаємодії
- міжнародні інвестиції
- менеджмент зовнішньоекономічної діяльності
- контрактні форми зовнішньоекономічної діяльності

ТЕМА 6

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПЛАНУВАННЯ, АНАЛІЗ

Огляд. Ефективність виходу підприємства як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності на міжнародні ринки в більшості випадків безпосередньо залежить від того, наскільки ретельним, зваженим і науково обґрунтованим є процес планування на підприємстві.

Ключові слова та поняття:

- цілі
- місія
- тактика
- стратегія
- планування
- підприємства
- зовнішньоекономічна діяльність
- зовнішнє середовище підприємства
- внутрішнє середовище підприємства
- суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності

ТЕМА 7

ФОРМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Огляд. Міжнародна економічна діяльність виявляється у конкретних формах співробітництва, виникнення та розвиток яких обумовлюються характером соціально-економічного поступу, реальними завданнями та проблемами, які постають перед людством, окремими країнами в їх багатогранному житті.

Ключові слова та поняття:

- експансія
- діяльність
- мотивація
- співробітництво
- інтернаціоналізація
- інвестиційна поведінка
- інвестиційна діяльність
- стратегія світового ринку
- підприємницька діяльність
- транснаціональні корпорації
- еволюція закордонного ринку
- міжнародна економічна діяльність

ТЕМА 8

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Організація розглядається як функція управління зовнішньоекономічною діяльністю. Формування стійких організаційних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності передбачає проектування таких організаційних структур, які б задовольняли вимогам сучасності та забезпечували ефективність управління організаційною діяльністю.

Ключові слова та поняття:

- розвиток
- посередник
- управління
- закордонні філії
- організація взаємодії
- спільні підприємства
- організаційний розвиток
- організаційне проектування
- транснаціональні корпорації
- торгово-посередницька діяльність
- організаційні структури управління

ТЕМА 9

МІЖНАРОДНИЙ КОНТРАКТ. УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО КОНТРАКТУ

Огляд. Зовнішньоторговельний контракт розглядається як ключова умова здійснення зовнішньоекономічних операцій, відповідно до якого регламентуються організаційно-технічні, економічні та адміністративно-управлінські відносини під час здійснення купівлі-продажу товарів і послуг на зовнішньому ринку

Ключові слова та поняття:

- документ
- контракт
- Інкотермс
- коносамент
- консигнація
- умови платежу
- страховий поліс
- рахунок-фактура
- рахунок-фактура
- інкасо міжнародне
- комерційний кредит
- розрахунки міжнародні
- акредитив міжнародний
- ціни зовнішньоторговельні
- контракт зовнішньоекономічний

ТЕМА 10

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Управління персоналом – основа ефективної діяльності підприємств, в тому числі і при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Метою управління персоналом є цілеспрямована діяльність з підбору, навчання і найбільш повного використання знань, вмінь, праці робітників для досягнення цілей підприємства. Зростають вимоги до організації процесу управління персоналом, особливо в закордонних філіях, підбір працівників з населення країн їх розташування, обґрунтованого планування чисельності працівників, оптимізації професійно-кваліфікаційної структури персоналу, нормування праці, розроблення прогресивних систем стимулювання праці, обґрунтування витрат на розвиток персоналу.

Ключові слова та поняття:

- мотив
- стимул
- стратегія
- персонал
- мотивація персоналу
- управління
- ринок праці
- кадрова політика
- міжнародна міграція
- міграція робочої сили
- соціальне партнерство
- зовнішньоекономічна діяльність

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА

Інв. № 750461

ТЕМА 11

КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Контроль, як завершальна функція управління, визначає результати діяльності підприємства і порівнює планові показники з реально виконаними. У процесі зовнішньоекономічної діяльності контроль має специфічні особливості, що характеризуються різними факторами, такими як значні відстані виконання зовнішньоекономічних операцій, задіяння у цьому процесі законодавчої бази різних країн; використання різних валют, тощо.

Ключові слова та поняття:

• контроль	• управлінський облік
• еккаунтінг	• внутрішній контроль
• контролінг	• бухгалтерський облік
• диверсифікація	• центри відповідальності
• митний контроль	• стратегічний контролінг
• валютний контроль	• оперативний контролінг
• служба контролінгу	• інформаційні системи контролю

ТЕМА 12

ЛІЗИНГ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Лізингові операції є різновидом підприємницької діяльності, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Ключові слова та поняття:

• лізинг	• фінансовий лізинг
• лізингодавець	• лізингоодержувач
• договір лізингу	• оперативний лізинг
• лізинговий платіж	• продавець лізингового майна
• лізингові операції	

ТЕМА 13

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Фінансова система виникає з появою держави і розвивається разом з нею, удосконалюючи свої правові норми. Для забезпечення ефективної роботи фінансової системи держави важливим є формування умов її фінансової стійкості. Управління складними процесами трансферу фінансових ресурсів держав, підприємств, фірм, банків різних країн при виконанні ними зовнішньоекономічних операцій здійснюється з метою досягнення стратегічних цілей, отримання прибутку або соціального ефекту, а також формування системи управління капіталорухом.

Ключові слова та поняття:

- вексель
- капітал
- фінанси
- валютний ринок
- фінансові потоки
- банківський переказ
- фінансовий менеджмент
- банківський ордерний чек
- хеджуване фінансування
- кредитно-фінансова політика
- організація трансферу коштів
- інструменти валютного регулювання
- менеджмент зовнішньоекономічної діяльності
- консервативна та агресивна фінансова політика

ТЕМА 14

МЕХАНІЗМИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності постійно перебувають у пошуку вільних фінансових ресурсів, що передбачає налагодження процесів організації і управління потоками капіталу, визначення фінансово-кредитної політики підприємств, відпрацювання механізмів комерційного фірмового кредитування.

Ключові слова та поняття:

- позичальник
- кредитування
- фінансування
- кредитна лінія
- кредитні ресурси
- фірмовий кредит
- фінансовий кредит
- комерційний кредит
- транскордонний рух
- ризик неповернення кредиту

ТЕМА 15 ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИДИ ТА СПЕЦИФІКА

Огляд. Формування ефективної відкритої економіки передбачає розвиток торговельного співробітництва з усіма сусідніми державами, країнами, які належать до різних регіонів світу. Участь України в міжнародній торгівлі відбувається відповідно до історично сформованої моделі виробництва. Наявність потужної металургійної галузі, хімічної, текстильної промисловості, ряду інших конкурентних галузей промисловості та сировинного, сільського господарства визначають характер експортної спеціалізації України.

Ключові слова та поняття:

- товар
- імпорт
- експорт
- реімпорт
- реекспорт
- контрагенти
- експортна політика
- дефіцит експортного потенціалу
- міжнародна купівля-продаж товарів
- основні напрямки оптимізації імпорту

ТЕМА 16 ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Огляд. Функції фінансування вітчизняних виробників товарів та послуг здійснюється Укрексімбанком спільно з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР). Умови надання кредиту узгоджуються сторонами та регулюються конкретною кредитною угодою.

Ключові слова та поняття:

- грант
- кредит
- організація
- зобов'язання
- фінансування
- кредитна угода
- валютні ризики
- екологічна оцінка
- екологічні ризики
- проект розвитку експорту
- Міжнародний банк реконструкцій та розвитку
- Державний експортно-імпортний банк України

ТЕМА 17

СПІЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОЇ І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Огляд. Спільне підприємництво є формою міжнародної економічної діяльності, яка пов'язана зі створенням різнонаціональними контрагентами виробничих потужностей зі змішаною формою власності, спільними управлінням, розподілом прибутків, ризиків і відповідальності.

Ключові слова та поняття:

- пільги
- холдинг
- мотивація
- технопарк
- технополіс
- преференції
- зони рекреації
- іманентні риси
- офшорні центри
- валютні ресурси
- країна-реципієнт
- національні інтереси
- спільні підприємства
- стратегічні пріоритети
- вільні економічні зони
- диверсифікація виробництва
- однонаціональні підприємства

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах відбуваються зміни структури зовнішньої торгівлі, форм вивозу капіталу, обміну науково-технічними досягненнями, посилюються складові комплексного переплетіння і доповнення видів зовнішньоекономічної діяльності. Такі зміни зумовлюють зростання значення рівня підготовки менеджерів для якісного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено, що зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Розвиток нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності забезпечено прийняттям Господарського кодексу України у розділі VII «Зовнішньоекономічна діяльність» під «зовнішньоекономічною діяльністю» суб'єктів господарювання розуміється господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою. Зовнішньоекономічна діяльність є важливою сферою господарської діяльності підприємств.

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» як навчальна дисципліна формує систему знань студентів з методології, теоретичних основ організації управління, використання інформації для цілей планування, організації, взаємодії, мотивації, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень.

Метою другого видання підручника «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» є формування системних основ управління з урахуванням сучасних методів і форм зовнішньоекономічної діяльності. У підручнику дані практичні та теоретичні основи вивчення зовнішньоекономічної діяльності, що дозволить використовувати його майбутнім менеджерам, економістам

при прийнятті управлінських рішень з метою підвищення ефективності діяльності підприємств промисловості, сільського господарства, торгівлі, інших галузей економіки, а також взаємодії на зовнішніх ринках.

Після апробації у вищих навчальних закладах першого видання підручника «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», у другому виданні покращено його зміст, змінено структуру та назва деяких розділів.

Автори висловлюють щиро вдячність рецензентам д.е.н., професору, академіку НААН України П. Т. Саблуку, д.е.н., професору М. М. Єрмошенко, д.е.н., професору О. В. Михайловській.

Також автори щиро вдячні членам Вчених рад ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, Луганського національного аграрного університету, Макіївського економіко-гуманітарного інституту за високу оцінку наукової та практичної цінності першого видання підручника.

ТЕМА 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

- 1.1. Поняття та передумови зовнішньоекономічної діяльності в Україні
- 1.2. Принципи зовнішньоекономічної діяльності
- 1.3. Об'єкти зовнішньоекономічної діяльності
- 1.4. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

§ 1.1. ПОНЯТТЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Одним з основних чинників, що впливає на рівень світового прогресу та розвиток економіки кожної окремої країни, є зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД). Будь-яка держава, розвиваючи свою економіку та проводячи власну зовнішньоекономічну політику, водночас вступає у міжнародні відносини з іншими країнами, що вимагає зважування своїх дій, зіставлення їх з діями інших держав, узгодження шляхом прийняття спільних оптимальних рішень щодо регулювання та упорядкування зовнішньоекономічних відносин.

Україна активно долучається до системи міжнародного поділу праці на основі ринкових відносин та принципів відкритої економіки. Незважаючи на труднощі та суперечності, зовнішньоекономічна діяльність в Україні є однією з найбільш реформованих сфер господарювання. Водночас процес активного входження українських товарів на світові ринки супроводжується значними ускладненнями та проблемами. Хоча економіка країни значною мірою функціонує, спираючись на принципи та механізми ринкової рівноваги, українські підприємства на міжнародних ринках перебувають, як правило, у менш сприятливих умовах, ніж їхні конкуренти та партнери, з економічно розвиненіших країн, що мають довголітній досвід та налагоджені зв'язки на зовнішніх ринках. Не зважаючи на вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ), досягти економічно міцного та рівноправного становища країни на світових ринках ще не вдалося. Це відбувається як в силу об'єктивних причин, пов'язаних з низькою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів, так і суб'єктивних факторів, насамперед через торговельно-політичні суперечності, окремі проблеми в законодавстві та недоліки застосування зовнішньоекономічних інструментів.

Зовнішньоекономічна діяльність, як економічна

категорія включає поняття формування зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами господарювання України та іноземними суб'єктами на основі економічно обґрунтованих переваг, що базуються на законодавчо закріплених принципах здійснення ЗЕД. Основними передумовами розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні є лібералізація економічної і політичної діяльності, ліквідація державної монополії на зовнішню торгівлю, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічних відносин.

В умовах суттєвого поширення та активізації міжнародних зв'язків зовнішньоекономічні відносини перестали бути державною монополією, але держава не відмовилась від втручання у систему регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Більш того, світовий досвід вказує на те, що відбувається посилення та диверсифікація державного впливу, пріоритети, принципи, механізми та інструменти якого є взаємопогодженими на міжнародному рівні в численних двосторонніх та багатосторонніх угодах. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної політики держави, що має забезпечити зміцнення позицій країни на світовому ринку, є одним з вирішальних факторів цього процесу.

Для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності створена національна система нормативно-правових актів та інституцій, що сприятиме економічному розвитку країни та відповідатиме основним вимогам міжнародно-правового простору. Будь-яка зовнішньоекономічна діяльність вимагає насамперед чіткого уявлення про правові акти, відповідно до яких вона має здійснюватися. Успіх експортера на ринку країни визначається економічними, організаційними та правовими чинниками. Регулювання відносин між державами та учасниками зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через комплексну правову систему, яка містить зафіксовані правила у сфері міжнародного обміну товарами

та послугами, інформацією, результатами інтелектуальної діяльності, що ґрунтуються на національних інтересах і відповідають вимогам міжнародно-правових норм.

Відповідно до норм ст. 18 Конституції України, зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Одним з перших правових актів України щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності є прийнятий 16 квітня 1991 року Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», до якого було внесено чисельні зміни і доповнення. Згідно з нормами Закону, **зовнішньоекономічна діяльність** – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Згідно норм Господарського кодексу України (розділ VII), **зовнішньоекономічною діяльністю** суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою (ст. 377).

Під **господарською діяльністю** у Господарському кодексі України розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). У Законі України «Про зовнішньоекономічну

діяльність» під **господарською діяльністю** розуміється будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Єдину **митну територію** становить територія України, в тому числі території штучних островів, установок та споруд, що створюються в економічній (морській) зоні України, над якими Україна має виключну юрисдикцію щодо митної справи. Межі митної території України є митним кордоном України. Митний кордон України співпадає з державним кордоном України, за винятком меж спеціальних митних зон. Межі території спеціальних митних зон є складовою частиною митного кордону України.

Процес зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через формування зовнішньоекономічних зв'язків. Основними *факторами, що сприяють виникненню та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків* є:

- міжнародний поділ праці, як наслідок, міжнародна спеціалізація;
- різні рівні економічного та соціального розвитку країн;
- відмінність у географічному положенні, кліматичних умовах та розміщенні продуктивних сил;
- відмінність у рівні розвитку науково-технічного прогресу;
- наявність різноманітних міжнародних економічних інституцій;
- процеси глобалізації та інтернаціоналізації.

Важливими передумовами здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання є:

- лібералізація зовнішньоторговельної політики;
- наявність різниці між цінами на продукцію на внутрішньому та зовнішніх ринках у середньостроковому та довгостроковому періодах (при нижчому рівні цін на внутрішньому ринку доцільним є експорт, при нижчому рівні цін на зовнішньому ринку – імпорт);

- економія витрат на ефекті масштабу (для великих підприємств);

- забезпечення чітко налагодженого механізму реалізації логістичного ланцюгу тощо.

Наприклад, прибуток від експорту товару «А» має перевищувати сукупні витрати на виробництво, сукупні витрати на експорт (транспортування, сплату митних платежів та зборів, страхування, експедиторські витрати та ін.) та можливий прибуток від реалізації товару «А» на внутрішньому ринку:

$$P_{ек} > TC > P_{ин} \quad (1.1)$$

де $P_{ек}$ - прибуток від експорту товару «А»;

TC - сукупні витрати на експорт товару «А»;

$P_{ин}$ - прибуток від реалізації товару «А» на внутрішньому ринку.

Отже, основою здійснення зовнішньоекономічної діяльності є перевищення економічного результату над сукупними витратами на реалізацію зовнішньоекономічної операції та економічним результатом від можливості реалізації визначеної операції на внутрішньому ринку.

§ 1.2. ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Специфічною рисою управління зовнішньоекономічною діяльністю у ринкових умовах господарювання є визначення суб'єкта господарської діяльності (підприємства) суб'єктом і одночасно об'єктом управління. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктом господарської діяльності є інструментом формування рейтингу конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та пріоритетності країни.

Управлінська діяльність завжди базується на правилах, яких дотримуються керівники і спеціалісти апарату управління в процесі прийняття рішень. Ці правила можуть

бути задекларовані в спеціальних документах або ж бути своєрідною традицією, нормою, принципом. З латинської мови «принцип» означає основа, початок, тобто основне вихідне положення теорії або вчення.

Виділяється три рівні принципів зовнішньоекономічної діяльності (рис. 1.1):

- загальні (загальнонаукові, загальноекономічні);
- спеціальні (специфічні);
- національні.

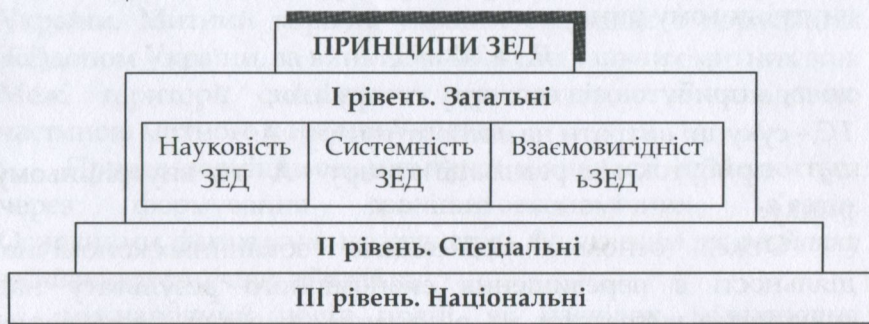

Рис. 1.1. Рівні принципів зовнішньоекономічної діяльності

Загальні принципи зовнішньоекономічної діяльності

- це загальновизнані у всьому світі правила, яких дотримуються всі учасники міжнародних ділових операцій. До загальних принципів можна віднести:

- науковість (основою є об'єктивні закони економіки);
- системність (оскільки дія відбувається у системі, а також обов'язково присутня взаємодія з іншими суб'єктами, інститутами тощо);
- взаємна вигода.

Дотримання *принципу науковості ЗЕД* на практиці управління міжнародними діловими операціями передбачає виявлення фірмою попиту і пропозиції на її продукцію за кордоном, рівня цін, співвідношення їх із витратами. Особливо важливе значення має цей принцип у здійсненні міжнародних фінансових розрахунків, при яких потрібно спиратися на зміни валютних курсів. Сучасна наука

пропонує ряд теоретичних моделей прогнозування валютних курсів (валюта з італ. – ціна, вартість). На базі згаданих моделей практика виробила різноманітні інструменти управління валютними ризиками: операційними, бухгалтерськими і економічними. Використання зазначених та інших інструментів в управлінні ЗЕД – ознака успішної реалізації принципу науковості.

Системність ЗЕД полягає у тому, що між окремими її складовими існують міцні взаємозв'язки. Реалізація принципу системності починається з контракту (договору) про ЗЕД. Необхідно забезпечувати належний взаємозв'язок між всіма статтями контракту: якістю товару, базисними умовами постачання і ціною, валютою розрахунку і формами платежу, термінами постачань і транспортними умовами, предметом контракту та арбітражем і т.д. Системні взаємозв'язки існують і в період між укладанням та виконанням контрактів.

Принцип взаємовигідності ЗЕД. Партнери, що беруть участь у міжнародних операціях, одержують свій прибуток. Але дотримуватися цього принципу не просто через значну кількість часу, необхідного для виконання угод, зміни валютних курсів, наявності різноманітних зв'язків між окремими зовнішньоекономічними угодами, використання бартерних операцій та ін. Тому дотримання принципу взаємовигідності потребує ретельного аналізу і врахування різноманітних потоків прибутків і витрат.

Комплекс спеціальних принципів зовнішньоекономічної діяльності умовно поділяється на дві групи. До першої належать спеціальні принципи, що отримали широке визнання та безпосередньо впливають з основних принципів міжнародного права, дотримання яких обов'язкове для усіх або більшості держав. Друга група – договірні принципи, які діють у взаємовідносинах між державами лише за умов конкретних договірних зобов'язань дотримуватися їх у своїх двосторонніх або багатосторонніх відносинах.

Отже, такі принципи закріплені у відповідних міжнародних правових актах і є обов'язковими для виконання всіма державами, що їх підписали. Найбільш повний перелік принципів організації міжнародних економічних відносин є в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1974 р. Хартія була прийнята разом із «Декларацією про встановлення нового економічного порядку» та «Програмою дій з його встановлення». В зазначеному документі вказано такі принципи:

- суверенітет;
- територіальна цілісність і політична незалежність держав;
- суверенна рівність усіх держав;
- ненапад і невтручання у внутрішні справи;
- взаємна і справедлива вигода;
- мирне співіснування;
- рівноправність і самовизначення народів;
- мирне регулювання спорів;
- усунення несправедливості, що виникає у результаті застосування сили та позбавляє націю засобів для її нормального розвитку;
- обов'язкове виконання міжнародних зобов'язань;
- повага до прав людини та основних свобод;
- відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу;
- сприяння міжнародній соціальній справедливості;
- міжнародне співробітництво з метою розвитку;
- вільний доступ до морів для країн, що їх не мають.

В інших міжнародних документах регламентуються принципи вільного пересування фізичних осіб і господарських цінностей. Зокрема, *Генеральна угода з тарифів і торгівлі* (ГАТТ) розглядає питання, пов'язанні з вирішенням наступних проблем: визначення принципів і правил, що регулюють імпорт та експорт; забезпечення іншим країнам рівного і недискримінаційного режиму торгівлі; скорочення

ставок мита на основі багатосторонніх домовленостей; проведення міжнародного форуму для обговорення проблем торгівлі.

Роз'яснення кожного з названих положень можна знайти у відповідних виданнях і враховувати в практичній діяльності. Так, у питаннях переміщення товарів, як основної форми ЗЕД, головне значення належить *режиму найбільшого сприяння* (РНС) (*most-favored-nation – MFN*). Його суть полягає у зменшенні митних бар'єрів для країн, з якими встановлений режим найбільшого сприяння. Зазначений принцип поширюється також на квотування і ліцензування.

Водночас ГАТТ робить деякі винятки з цього принципу, до яких, зокрема, належать такі:

- виробам обробної промисловості з країн, що розвиваються, надається пільговий режим порівняно з аналогічною продукцією промислово розвинених країн;
- поступки членам торгових союзів, наприклад Європейському Союзу (ЄС), не поширюються на країни, що не належать до них;
- країнам, що не підписали угоду, не завжди надається такий самий режим, як країнам, що приєдналися до неї.

Винятки вводяться також під час війни або посилення міжнародної напруги. Слід також додати, що ГАТТ дала світу основний комплекс принципів, за якими проводяться торгові переговори і контроль за їх реалізацією.

Значна частина специфічних принципів діє на регіональному рівні. Для України особливий інтерес становлять *принципи ЗЕД у Європейському Союзі (ЄС)*. Вони містяться в так званій Білій книзі (1985 р.) та включають в себе:

- 1) контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони;
- 2) свобода пересування осіб для працевлаштування або постійного місця проживання у будь-якій країні;
- 3) уніфікація технічних норм і стандартів;
- 4) відкриття споживчих ринків;

- 5) лібералізація фінансових послуг;
- 6) поступове відкриття ринку інформаційних послуг;
- 7) лібералізація транспортних послуг;
- 8) створення сприятливих умов для промислового співробітництва з урахуванням законодавства про права на інтелектуальну і промислову власність;
- 9) усунення фіскальних бар'єрів (фіск. з лат. – казна).

Згідно з Конституцією в Україні виключно законами визначаються засади зовнішньоекономічної діяльності. Національні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються принципами, закріпленими в національних законодавчих актах.

Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначені наступні *національні принципи ЗЕД*:

Принцип суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності полягає у:

- виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України;

- обов'язку України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин.

Принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва полягає у:

- праві суб'єктів ЗЕД добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки та здійснювати ЗЕД в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України;

- обов'язку додержуватися при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України;

- виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати.

Принцип юридичної рівності та недискримінації, що полягає у:

- рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, у тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;

- забороні будь-яких, крім передбачених законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками;

- неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених законом.

Принцип верховенства закону, що полягає у:

- регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України;

- забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України.

Принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава:

- забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України;

- здійснює рівний захист всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за її межами згідно з нормами міжнародного права;

- здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права.

Принцип еквівалентності обміну, неприпустимості

демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Велике значення має однакова юридична сила принципів, що забезпечує їх однакову важливість для успішного та легітимного проведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Держава здійснює захист прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України згідно з нормами міжнародного права. Такий захист здійснюється через дипломатичні та консульські установи, державні торговельні представництва, що представляють інтереси України, а також в інший спосіб, визначений чинним законодавством.

§ 1.3. ОБ'ЄКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оскільки за своєю природою зовнішньоекономічна діяльність є складовою цивільно-правових відносин, її об'єктом можуть бути будь-які цивільно-правові об'єкти, що не виключені з торгового обороту рішеннями міжнародних організацій або національного цивільного (торговельного) обороту (для конкретних суб'єктів певної держави). Перелік об'єктів зовнішньоекономічної діяльності, як правило, збігається з переліком об'єктів цивільного права, визначеним національними правовими системами.

Згідно норм чинного законодавства України, усі об'єкти зовнішньоекономічної діяльності є товаром. У економічній теорії, **товар** – це продукт праці, виготовлений для продажу (обміну). Отже, він повинен задовольняти певні потреби тих, хто цей товар купує (мати споживну вартість). За способом споживання або використання товари поділяють на основні види: предмети споживання, засоби виробництва й послуги. **Предмети споживання** – це товари, які задовольняють потреби людей як життєві, матеріальні та духовні блага (продукти харчування, взуття, одяг, книги і т.д.). **Засоби**

виробництва – це товари, які задовольняють потреби людей шляхом використання їх для виготовлення предметів споживання або послуг (виробничі будівлі та споруди, машини та обладнання, сировина, матеріали, паливо тощо). **Послуги** – товари, що не мають речової форми. Послуга, як правило, може бути спожита в момент її виробництва (надання), її не можна накопичувати. Майже аналогічне визначення товару містить Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: **товар** – це будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі).

У Митному кодексі України, а також у Господарському кодексі України використовується термін **майно**. Згідно норм Господарського кодексу України, майном у сфері господарювання визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

У митному розумінні, **товари** – це будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності, культурні цінності), електрична, теплова та інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України.

Законом України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України» уточнюється, що **товари** – це будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для відчуження, що переміщуються через митний кордон України та не можуть бути віднесені до особистих речей або транспортних засобів та окремих

номерних вузлів до них. Характерними (визначальними) ознаками товару є вага та інші одиниці виміру, сорт (якість), колір, країна-виробник, можливість утилізації тощо.

Специфічними товарами є гроші (грошові кошти), валютні цінності та цінні папери. Гроші використовують як загальний еквівалент обмінної вартості, тобто виступають засобом платежу. Але вони часто є об'єктом угоди (наприклад, при купівлі-продажу однієї іноземної валюти за іншу або при укладенні договорів займу). Їх ознаками є максимальна ліквідність, універсальність, конвертованість (вільна, обмежена, неконвертовані).

Цінні папери – це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам. Характерною ознакою цінних паперів є їх подвійна природа, а саме це і майнове право, і документ, що посвідчує наявність майнового права.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності (нематеріальні блага) – це виключне право фізичної або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації товарів, виконуваних робіт або послуг, що надаються. Це право полягає у тому, що використання таких результатів інтелектуальної діяльності і засобів індивідуалізації третіми особами може здійснюватися лише за згодою правовласника.

Результатами інтелектуальної діяльності можуть бути:

- твори мистецтва, літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних);
- виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;

- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці, у тому числі виробництва (ноу-хау).

Умови і порядок використання об'єктів права інтелектуальної власності, передання майнових прав інтелектуальної власності та інші положення відображені у Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності» Цивільного кодексу України.

§ 1.4. СУБ'ЄКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до норм чинного законодавства України суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є суб'єкти господарювання, а саме:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

У зовнішньоекономічній діяльності можуть брати участь також зовнішньоекономічні організації, що мають статус юридичної особи, утворені в Україні відповідно до закону органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Більш детальна класифікація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності наведена в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (рис. 1.2).

Згідно Закону суб'єктами зовнішньоекономічної

діяльності в Україні є:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

Рис. 1.2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в Україні

- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торгівельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності є Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно із законами України.

Для здійснення підприємницької діяльності в Україні юридичним і фізичним особам достатньо зареєструватися як суб'єктам підприємницької діяльності відповідно до норм Господарського кодексу, Цивільного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є засвідченням факту створення або припинення юридичної особи, засвідченням факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Держава гарантує однаковий захист усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Рекомендована література до теми 1

1. Господарський кодекс України : від 16 січня 2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18. 2.

Гуткевич С. О. Інвестування : теорія і практика : навч. посіб. / С. О. Гуткевич. – К. : Вид. 2-ге, доп. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2011. 3. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>. 4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 29. 5. Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України : від 13 вересня 2001 р. № 2681-III (із зм. і доп.) : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 1. 6. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 31. 7. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-44.